

30.9.2020

EOAK/6381/2020

Eduskunta, Sosiaali- ja terveysvalio-
kunta

00102 EDUSKUNTA

Viite: HE 129/2020 vp Hallituksen esitys eduskunnalle sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain, terveydenhuollon palvelusetelistä annetun lain 3 §:n ja tuomioistuinmaksulain 5 §:n muuttamisesta

LAUSUNTO

Sosiaali- ja terveysvaliokunta on pyytänyt eduskunnan oikeusasiamieheltä lausuntoa hallituksen esityksestä laiksi sosiaali- ja terveyspalvelujen asiakasmaksuista.

Lausun kohteliaimmin hallituksen esityksestä seuraavan.

Sosiaali- ja terveysministeriö pyysi hallituksen esityksen luonnoksesta lausuntoja keväällä 2020. Sosiaali- ja terveysministeriö on pitkälti ottanut huomioon luonnoksesta antamassani lausunnossa esittämäni.

Yleistä

Valmisteltavana olevan uudistuksen taustalla on ollut hallitusohjelman kirjaus, jonka mukaan asiakasmaksulaki uudistetaan tavoitteena hoidon esteiden poistaminen ja terveyden tasa-arvon lisääminen muun muassa maksuttomuutta laajentamalla ja kohtuullistamalla maksuja.

Pidän perusteltuna, että laki pyritään saamaan voimaan nopeassa aikataulussa osittaisuudistuksen kautta. Samalla totean, että myös asiakasmaksulainsäädännön kokonaisuudistuksen valmistelua tulisi kiirehtiä. Voimassa oleva sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksulaki ja sen perusteella annettu asetus on osin vanhentunut, vaikea-
selkoinen ja puutteellinen.

Hallituksen esitystä on ensisijaisesti arvioitava perustuslain 19 §:n 3 momentin kannalta, jonka mukaan julkisen vallan on turvattava, sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään, jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveyspalvelut.

Perustuslakivaliokunta on katsonut, että riittävien sosiaali- ja terveyspalvelujen turvaamisessa jokaiselle, on merkittävänä ulottuvuutena

se, että asiakasmaksut eivät suuruutensa takia saa siirtää kyseisiä palveluja niitä tarvitsevien ulottumattomiin (PeVL 8/1999 vp).

Voimassa olevan lainsäädännön vaikeaselkoisuus asettaa erityisiä vaatimuksia nyt valmistelussa olevalle osittaisuudistukselle. Pidän hyvänä sitä, että esityksessä on pyritty selvittämään säännösten sisältöä ymmärrettävällä tavalla. Esitykseen kuitenkin sisältyy osia, jotka edellyttävät tarkentamista ja selkeyttämistä. Kun kysymys on haavoittuvassa asemassa olevilta palvelujen saajilta perittävistä maksuista, on erityisen tärkeää, että sekä lakia soveltavat viranomaiset, että asiakkaat pystyvät säännösten avulla ennakoimaan tilanteita ja että säännöksiä pystytään soveltamaan yhdenmukaisesti eri puolilla maata.

Pidän myös tärkeänä, että uuden lainsäädännön mahdollisia kielteisiä vaikutuksia arvioidaan riittävästi lainvalmistelun aikana ja niiden edellyttämät muutokset sisältyvät uudistukseen. Kielteisten vaikutusten estämisellä on merkitystä arvioitaessa esityksen perustuslainmukaisuutta.

3 § Käyttämättä jätetystä palvelusta perittävä maksu

Hallituksen esityksen mukaan maksuvelvollisuutta laajennettaisiin nykyisestä sekä maksutyypin osalta että sen perusteella, kenen aloitteesta aika on varattu.

Pykälään ja sen perusteluihin on tehty parannuksia lausuntopalautteen perusteella, mutta katson, että hallituksen esitykseen sisältyy edelleen useita ongelmallisia ja haavoittuvassa asemassa olevien asiakkaiden perusoikeuksia vaarantavia elementtejä.

Taloudelliset vaikutukset perustuvat laskelmaan siitä, kuinka paljon käyttämättömiä aikoja on ja mikä näistä saatavien maksujen tuotto olisi. Esityksen mukaan maksun perimisellä ei pyritä yleispreventioon vaan ainoastaan kompensoimaan osittain niitä kuluja, jota käyttämättä jätetystä palvelusta aiheutuu. Toisaalla perusteluissa todetaan, että ehdotetulla sääntelyllä tavoitellaan myös ohjausvaikutusta eli sitä, että asiakkaat jättäisivät varaamiansa palveluja käyttämättä ja peruuttamatta harvemmin kuin nykyisin. Esityksessä todetaan, että käyttämättömistä ajoista aiheutuvat kustannukset ovat merkittävät, sillä turhien poisjäämisten väheneminen vähentäisi myös jonoja ja tyhjiä paikkoja sekä näistä aiheutuvia kertaantuvia kustannuksia. Esityksessä ei arvioida, kuinka paljon käyttämättömät ajat uudistuksen avulla vähenisivät tai millä muilla keinoilla asiaan voitaisiin pyrkiä vaikuttamaan.

Ehdotuksen tavoitteet ovat hyviä, mutta valituilla keinoilla tavoitteen toteutuminen on epävarmaa. Vaikka pidän tavoitetta hyvänä, ei ole näyttöä siitä, miten että maksun ulottaminen useamman tyyppiisiin palveluihin saisi aikaan sen, että aikoja ryhdyttäisiin käyttämään nykyistä merkittävästi enemmän tai että ne osattaisiin ja muistettaisiin peruuttaa nykyistä paremmin. Jonkin verran vaikutusta voi kuitenkin olla sillä, että varatuista ajoista muistutettaisiin esityksen mukaisesti nykyistä paremmin. Pidän todennäköisenä, että käyttämättömistä palveluista perittävistä maksuista, johtuvat ylivelkaantumistilanteet ja tästä aiheutuva syrjäytyminen ja siihen liittyvät kustannukset lisääntyisivät. Esitetyssä muodossa uudistuksesta aiheutuvat pitkän aikavälin kustannukset saattaisivat ylittää siitä lyhyellä aikavälillä saadut tulot.

Esityksen mukaan sääntely koskisi myös sellaisia palveluja, joista ei peritä maksua. Asiakasmaksulain säätämiseen johtaneen hallituksen esityksen (HE 216/1991 vp) yksityiskohtaisten perustelujen mukaan 3 §:n mukainen maksu on tarkoitettu maksullisten palvelujen käyttämättä jäämisestä aiheutuneiden kulujen korvaamiseen. Katson, että ehdotetun muutoksen mukaan kyse olisi entistä selkeämmin rangaistusluonteisesta maksusta.

Käsiteltävänä olevan hallituksen esityksen perustelujen mukaan käyttämättä ja peruuttamatta jätetystä palvelusta perittävässä maksussa ei ole kysymys rangaistusluonteisesta hallinnollisesta seuraamuksesta, koska kyse ei ole lainvastaisesta toiminnasta, eikä perimisellä pyritä yleispreventioon. Kuten aiemmin totesin, perustelut ovat osin ristiriitaiset.

Katson, että ehdotuksen perustuslainmukaisuutta arvioitaessa tulee erityistä huomiota kiinnittää suhteellisuusperiaatteen toteutumiseen. Ehdotettu maksu kohdistuisi todennäköisesti usein haavoittuvassa asemassa oleviin asiakkaisiin, joilla on muutoinkin vaikeuksia elämänhallinnassa, eikä heidän laiminlyöntinsä aina ole tahallista tai välinpitämätöntä. Maksun ohjausvaikutus lienee tällöin vähäinen.

Nykyisessä muodossaan säännös on osin ristiriitainen ja monitulkintainen ja sitä olisi mahdollista tulkita esimerkiksi siten, että muistisairas vanhus, jonka tuttava on varannut maksuttoman palvelun, saattaisi joutua maksuvelvolliseksi, jos palvelua ei käytettäisi.

Perustelujen mukaan asiakkaan edustajalla tarkoitettaisiin muun muassa asiakkaan omaista tai muuta läheistä tilanteessa, jossa asiakas ei sairaudestaan, korkeasta iästään, vammastaan tai muusta vastaavasta syystä johtuvan itsemääräämiskykynsä aleneman vuoksi kykene huolehtimaan asiakasmaksuja koskevista asioistaan. Pykälän mukaisesti edustajan tekemä ajanvaraus tai palvelujen varaaminen saat-

taisi aiheuttaa maksuvelvollisuuden esimerkiksi muistisairaalle henkilölle.

Pykälän 1 momentin mukaan maksun saisi periä vain, jos maksun perimistä ei ole pidettävä kohtuuttomana ja kunta tai kuntayhtymä on varauksen yhteydessä ilmoittanut mahdollisuudesta periä pykälässä tarkoitettu maksu sekä antanut ohjeet ajan ja paikan peruuttamiseksi ennalta. Edelleen momentissa säädetään, että maksun perimistä sekä ajan ja paikan peruuttamista koskevat tiedot on annettava siten, että asiakas riittävästi ymmärtää niiden sisällön.

Perustelujen mukaan maksun periminen asiakkaalta saattaisi olla kohtuutonta, jos asiakas ei ole saanut edustajaltaan tietoa hänelle varatusta ajasta. Perusteluissa todetaan myös, että jos asiakkaalta ei objektiivisesti arvioiden voi kohtuudella edellyttää, että hän muistaisi tai osaisi perua varaamansa ajan tai palvelun tai paikan, pykälässä tarkoitettun maksun periminen olisi kohtuutonta.

Totean, ettei esimerkiksi muistisairaahan henkilön kohdalla voida arvioida, että koska hänelle on kerrottu varatusta ajasta, häneltä voidaan periä maksu käyttämättömästä palvelusta. Jos henkilö ei säännöksessä tarkoitettulla tavalla kykene huolehtimaan asiakasmaksuista on todennäköistä, ettei hän muista tai osaa perua varaamansa aikaa tai palvelua. Säännöstä tulisi täsmentää siten, ettei se koskisi henkilöitä, joiden itsemääräämiskyky on alentunut siten, etteivät he kykene itse huolehtimaan asiakasmaksuja koskevista asioistaan.

Ehdotuksen mukaan sääntely laajennettaisiin koskemaan myös sosiaali- ja terveydenhuollon lyhytaikaisia hoito- ja asumispaikkoja. Ottaen huomioon, että kohderyhmänä ovat haavoittuvassa asemassa olevat asiakkaat, pidän ratkaisua ongelmallisena.

5 § Maksuttomat terveyspalvelut

Pidän hallituksen esitykseen sisältyviä muutoksia hyvinä.

Erityisesti alaikäisten osalta esitys on myönteinen. Ehdotuksen myönteinen vaikutus lapsiperheiden talouteen vahvistanee pienituloisten lapsiperheiden mahdollisuuksia selvittää lasten terveyden- ja mielenterveyden sekä neuropsykologisiin ongelmiin tarkoitettujen palvelujen varassa ilman lastensuojelun tukea.

Erityisesti nostan esille aikuisten mielenterveyspalveluihin suunnatun tuen. Vanhempien mielenterveysongelmat vaikuttavat merkittävästi perheiden lastensuojelun tarpeeseen ja heikentävät lasten hyvinvointia sekä mahdollisuuksia saada vanhemmiltaan tarvitsemaansa tukea

Pidän myös tärkeänä, että lain kokonaisuudistuksen yhteydessä otetaan uudestaan tarkasteluun kokonaisuudistukseen sisältyneet ehdotukset, joita ei eri syistä ole sisällytetty tähän ehdotukseen.

Esityksen mukaan lääkärintodistus tai –lausunto, joka tarvitaan asiakkaan terveydenhoidon tai kuntoutuksen saamiseksi on asiakkaalle maksuton. Sosiaalihuollossa on varsin tavallista, että asiakkaan oikeus palveluihin määräytyy osin lääkärintodistuksen perusteella. Tällainen tilanne on erityisesti vaikeavammaisten (sosiaalihuoltolain mukaisten) kuljetuspalveluiden järjestämisen osalta sekä erityisesti arvioitaessa henkilön oikeutta tehostettuun palveluasumiseen. Pidän perusteltuna, että sellainen sosiaalihuollon asiakkaalle annettava lääkärintodistus tai –lausunto, jota viranomaisen edellyttää, tai jonka se asettaa palvelun saamisen yhdeksi pääasialliseksi ehdoksi, olisi vastaavasti sosiaalihuollon asiakkaalle maksutonta.

1 kohdan d alakohta: Maksun saisi periä terveydenhuollon ammattihenkilön antamista todistuksista ja lausunnoista lukuun ottamatta lääkärintodistusta tai -lausuntoa, joka tarvitaan asiakkaan hoidon tai kuntoutuksen saamiseksi, sairausvakuutuslain (1224/2004) 5 luvun nojalla lääkekorvauksen saamiseksi tai sellaisen lyhytaikaisen sairausloman tarpeen osoittamiseksi, jonka kesto on enintään mainitun lain 8 luvun 7 §:n 1 ja 2 momentissa tarkoitettua omavastuuaajan pituinen

Perustelut: ehdotettu säännös vastaisi voimassa olevaa käytäntöä perusterveydenhuollossa, mutta olisi voimassa olevan d alakohdan sääntelyä täsmällisempi.

HE:n mukainen täsmällisempi sääntely on perusteltua. Esityksessä mainitaan hoidon lisäksi kuntoutuksen tai lääkekorvauksen saamiseksi taikka lyhytaikaisen sairausloman tarpeen osoittamiseksi laaditut lääkärinlausunnot ja -todistukset.

Voimassa olevan asiakasmaksuasetuksen (912/1992) 23 §:n mukaan ”maksua ei saa periä kansanterveystyössä hoitoon liittyvästä todistuksesta tai lausunnosta eikä koulu- tai opiskeluterveydenhuollon yhteydessä kerättyihin tietoihin perustuvasta terveystodistuksesta (nuorison terveystodistus)”. Erikoissairaanhoidossa hoitoon liittyvästä todistuksesta tai lausunnosta voidaan siis periä maksu.

Ehdotetun säännöksen perusteella jää epäselväksi, onko tarkoitus, että asiakasmaksuasetuksen 23 § jää edelleen voimaan. Jos 5 §:n 1 kohdan d alakohdassa tarkoitetaan kansanterveystyössä hoitoon liittyvää todistusta tai lausuntoa, säännöstä tulisi vielä tältä osin täsmentää sääntelyn selkeyden vuoksi. Jos nuorison terveystodistus olisi edelleen maksuton, myös siitä tulisi säätää edellyttäen, että asetusta ei enää olisi voimassa.

6 a § Maksukatto

Pidän tärkeänä, että jatkossa myös toimeentulotuesta maksetut asiakasmaksut kerryttäisivät maksukattoa. Esitys parantaisi yhdenvertaisuutta ja ehkäisisi toimeentulotuen tarvetta.

Pidän myönteisenä sitä, että maksukattoa kerryttäisivät myös tilapäisestä kotisairaanhoidosta ja tilapäisestä kotisairaalahoidosta perityt asiakasmaksut. Ehdotettua säännöstä tulisi kuitenkin täsmentää kotihoitoon sisältyvän kotisairaanhoidon osalta. Myös sen tulisi kerryttää maksukattoa. Kotihoitoon voidaan tarvittaessa soveltaa 11 §:ssä säädettyä velvoitetta maksun alentamisesta tai sen perimättä jättämisestä, mutta se ei anna mahdollisuutta päästä maksukaton piiriin. Maksukattosäännöksen soveltamisen ei tulisi olla riippuvainen siitä toteutetaanko kotisairaanhoidoa osana kotihoitoa vai ei.

Maksukattoa kerryttäisivät myös suun ja hampaiden tutkimuksesta ja hoidosta perityt asiakasmaksut, mikä on hyvä uusi asia. Sen sijaan hammasteknisiä kuluja ei laskettaisi maksukattoon.

Perustelut: ”Hammastekniset kulut koskettavat puolestaan melko harvoja asiakkaita. Ne ovat myös hyvin eri suuruisia asiakkaan tarpeista riippuen, joten sellaisenaan ne eivät soveltuisi lisättäväksi nykymuotoiseen maksukattoon. Niiden sisällyttäminen maksukattoon edellyttäisi maksukaton tason ja soveltamisen periaatteiden uudelleentarkastelua.”

Ottaen huomioon suun terveyden merkityksen terveydelle ja toimintakyvylle pidän uudelleentarkastelua perusteltuna.

7 c § Pitkäaikaisen tehostetun palveluasumisen, pitkäaikaisen perhehoidon ja pitkäaikaisen laitoshoidon maksu

Esityksen mukaan pitkäaikaisessa sosiaalihuoltolain mukaisessa tehostetussa palveluasumisessa olevien henkilöiden maksut määräytyisivät jatkossa periaatteiltaan mahdollisimman yhdenmukaisin perustein pitkäaikaisen laitoshoidon maksujen kanssa. Muu sosiaalihuoltolain 21 §:n 4 momentissa tarkoitettu palveluasuminen rinnastuisi maksujen osalta kotihoidosta perittäviin maksuihin. Sosiaalihuoltolain 21 §:ssä palveluasumisen ja tehostetun palveluasumisen sisältö on määritelty samanlaiseksi sillä erotuksella, että tehostetussa palveluasumisessa palveluja järjestetään asiakkaan tarpeen mukaisesti ympärivuorokautisesti. Kiinnitän huomiota siihen, että kunnissa on jo nyt lisääntynyt ilmiö, jossa asiakkaita pyritään siirtämään tehostetusta palveluasumisesta niin sanottuun tavalliseen palveluasumiseen kustannusten karsimiseksi. Näin kustannusvastuuta siirtyy asiakkaalle.

Tarkastuskäynneillä henkilökunta on ilmaissut huolensa ja kertonut esimerkiksi, etteivät he näissä tilanteissa voi toimia siten, etteivät auttaisi yöllä henkilöä, joka ei kuulu tehostetun palveluasumisen piiriin.

Pidän tärkeänä, että asiakasmaksuja koskeva lainsäädäntö on täsmällistä ja tarkkarajaista. Jotta palvelun laatu ja asiakkaiden yhdenvertaisuus eivät vaarantuisi, tulisi mielestäni eri asumispalvelujen ero määritellä riittävän selkeästi. Niin sanottu tavallinen palveluasuminen soveltuu käytettäväksi ainoastaan henkilöille, jotka pystyisivät asumaan yksikössä, jossa ei ole lainkaan henkilökuntaa öisin. Lisäksi edellytyksenä on, että henkilö kykenee itsenäisesti pyytämään ja saamaan apua tarvittaessa myös yötä.

Sosiaalihuoltolaissa tarkoitetun palveluasumisen ja tehostetun palveluasumisen maksuperusteiden muuttamista ehdotuksen mukaisesti voidaan pitää perusteltuna. Korostan kuitenkin, että ehdotettu muutos tarkoittaa asiakkaan ja palvelua järjestävän tahon kannalta sitä, että sen määrittelemisellä kummasta palvelumuodosta on kysymys, tulee olemaan suuri taloudellinen merkitys. Tästä johtuen pidän välttämättömänä, että ehdotettua sääntelyä täsmennetään ja perusteluissa kuvataan esimerkein, miten palvelumuodot eroavat toisistaan. Laillisuusvalvonnassa olen havainnut, että tavalliseen palveluasumiseen pyritään liittämään erilaisia tukipalveluja, jolloin kokonaisuudesta muodostuu käytännössä tehostettua palveluasumista. Ehdotetun lain palveluasumista ja tukipalveluja koskevien säännösten tulee olla palvelumuotojen osalta yksiselitteisiä. Perustuslain mukaisesti oikeuksien ja velvollisuuksien perusteiden tulee ilmetä laista. Tiedossa olevia ongelmia ei voida ratkoa ainoastaan ohjeistuksen ja valvonnan keinoin.

Perusteluissa palveluasumisen ja tehostetun palveluasumisen osalta todetaan seuraavaa:

”Tehostetun palveluasumisen erottaa muusta palveluasumisesta sosiaalihuoltolain 21 §:n mukaisesti se, että tehostettua palveluasumista järjestetään henkilöille, joilla hoidon ja huolenpidon tarve on ympärivuorokautista. Lisäksi tehostetussa palveluasumisessa asiakkaan tarvitsemia palveluja järjestetään asiakkaan tarpeen mukaisesti ympärivuorokautisesti.

Sosiaalihuoltolaissa tai sen esitöissä ei ole määritelty tarkemmin, milloin asiakkaan hoidon ja huolenpidon tarve on ympärivuorokautista. Kunnissa on kuitenkin käytössä kriteerejä sille, milloin asiakkaan katsotaan olevan tehostetun palveluasumisen tarpeessa. Esimerkiksi somaattisten sairauksien aiheuttaman avuntarpeen ja keskivaikean tai vaikean muistisairauden on eräissä kunnissa katsottu merkitsevän sitä, että asiakas tarvitsee tehostettua palveluasumista. Sama koskee tilanteita, joissa asiakas tarvitsee jatkuvasti useita hoivakäyntejä vuo-

rokaudessa selvitäkseen jokapäiväisistä henkilökohtaisista toimitaan. Sen, annetaanko asiakkaalle tehostettua vai ”tavallista” palveluasumista, on joka tapauksessa aina määrädyttävä asiakkaan palvelutarpeen mukaisesti eikä tähän arviointiin saa vaikuttaa se, että ehdotetun lain mukaisesti maksuperusteet olisivat pitkäaikaisessa tehostetussa palveluasumisessa erilaiset kuin muissa pitkäaikaisissa asumispalveluissa.”

Perusteluissa kuvataan siis palvelun sisällön määrittelyä nykytilanteen pohjalta. Katson, ettei tämä ole muuttuneessa tilanteessa riittävää haavoittuvassa asemassa olevien asiakkaiden perusoikeuksien turvaamiseksi, vaan asia tulisi tarkentaa laissa. Tarkentava säädös-muutos tulisi toteuttaa heti jo tämän hallituksen esityksen käsittelyn yhteydessä, koska tarkennuksella on merkitystä jo ennen lakien voimaantuloa.

Asiakkaan oikeuksien toteutumisen kannalta on keskeistä, että palveluasumisen ja tehostetun palveluasumisen maksuista säädettäessä riittävän yksiselitteisesti säädetään myös siitä, mitkä palvelut kuuluvat maksulla katettaviksi. Esityksen perusteluihin sisältyy listaus niistä palveluista, jotka tehostetussa palveluasumisessa tulisivat erikseen maksettavaksi:

”Voimassa olevassa 7 c §:ssä säädetään pitkäaikaisesta laitoshoidosta perittävän maksun perusteista. Pykälän rakennetta tarkistettaisiin, minkä lisäksi sääntelyä ehdotetaan laajennettavaksi koskemaan myös pitkäaikaista tehostettua palveluasumista ja pitkäaikaista perhehoitoa. Jatkossa siis myös pitkäaikaisesta tehostetusta palveluasumisesta perittäisiin vain yksi asiakasmaksu, joka kattaisi asiakkaan saaman palvelun kokonaisuudessaan. Asiakasta ei siis saisi laskuttaa erikseen esimerkiksi aterioista, vaan niiden olisi kuuluttava pykälässä ehdotettuun maksuun.

Pykälän 3 momentin mukaan kunnan olisi maksua määrätessään huolehdittava siitä, että asiakkaan henkilökohtaiseen käyttöön jää käyttövara, joka olisi pitkäaikaisen tehostetun palveluasumisen ja pitkäaikaisen perhehoidon asiakkaalle vähintään 164 euroa kuukaudessa ja pitkäaikaisen laitoshoidon asiakkaalle vähintään 110 euroa kuukaudessa. Voimassa olevan 7 c §:n 1 ja 2 momentin mukaan vähimmäiskäyttövara on indeksitarkistusten jälkeen 110 euroa kuukaudessa, joten pitkäaikaisen laitoshoidon osalta ehdotettu sääntely ei toisi muutosta nykytilaan.

Omaan käyttöön jäävällä käyttövaralla asiakas maksaisi omat pieneköt hankintansa. Vähimmäiskäyttövara olisi pitkäaikaisessa tehostetussa palveluasumisessa ja pitkäaikaisessa perhehoidossa olevalle asiakkaalle suurempi kuin laitoshoidossa olevalle, koska ensiksi mainituissa palveluissa asiakkaan maksettavaksi jää enemmän kustan-

nuksia kuin laitoshoidossa. Pitkäaikaisen tehostetun palveluasumisen asiakas maksaisi vähimmäiskäyttövarallaan myös mahdollisten kuljetusten omavastuuosuudet, vaatteet, henkilökohtaisen hygienian, puhelimesta aiheutuvat kulut ja muut mahdolliset kulut, jotka eivät sisälly palveluun.”

Perustuslain 2 §:n mukaan julkisen vallan käytön tulee perustua lakiin. Kaikessa julkisessa toiminnassa on noudatettava tarkoin lakia. Hallituksen esityksen usean pykälän kohdalla perustelut sisältävät asioita, joiden tulisi olla säädösten tasolla. Katson, että perusteluissa tulisi täsmentää listan sisältöä ainoastaan siltä osin, mitä ilmaisu ”muut mahdolliset kulut, jotka eivät sisälly palveluun” pitää sisällään. Havaintojeni mukaan käytännössä nykyisin asiakkaan maksettavaksi saatetaan vyöryttää esimerkiksi hoidon ja toimintakyvyn kannalta välttämättömiä kalliita tarvikkeita ja apuvälineitä. Asiakkaalle jäävät vähäiset käyttövarat eivät riitä kattamaan tällaisia kustannuksia ja siten turvaamaan perustuslain tarkoittamalla tavalla riittäviä sosiaali- ja terveyspalveluita. Julkisoikeudellisista asiakasmaksuista säädettäessä tulisi vastaavuusperiaatteen mukaisesti laista ilmetä täsmällisesti ja tarkkarajaisesti myös se, mitä palveluita, tarvikkeita ja apuvälineitä ym. maksut kattavat.

10 h § Tukipalvelut ja asumispalveluihin liittyvät palvelut

Kunta tai kuntayhtymä saisi periä asiakkaalta kohtuullisen maksun asiakassuunnitelmaan sisältyvistä tukipalveluina järjestettävistä tai asumispalveluun liittyvistä ateria-, vaatehuolto-peseytymis-, siivous- ja turvapalveluista, osallisuutta ja sosiaalista kanssakäymistä edistävistä palveluista sekä muista vastaavista asumista tukevista palveluista (1 mom.).

Tehostettuun palveluasumiseen liittyvistä palveluista ei saisi periä erillistä maksua (2 mom.).

Perustelut: ” Pykälässä tarkoitettun maksun saisi periä sosiaalihuoltolain 19 §:n 3 momentissa tarkoitetuista kotipalveluun sisältyvistä tukipalveluista, sosiaalihuoltolain 21 §:n 4 momentissa tarkoitetuista asumispalveluun liittyvistä palveluista sekä sellaisista asumista tukevista palveluista, joita voidaan antaa myös sosiaalihuoltolain 14 §:n 1 momentin 14 kohdan nojalla muuna sosiaalipalveluna. Tällaisia palveluja voi liittyä esimerkiksi sosiaalihuoltolain 21 §:n 2 momentissa tarkoitettuun tuettuun asumiseen.

Ehdotetun 10 e §:n perusteluissa on käsitelty tarkemmin sitä, milloin eri palvelujen olisi sisällyttävä jatkuvasta ja säännöllisestä kotona annettavasta palvelusta tai pitkäaikaisesta asumispalvelusta perittävään maksuun ja milloin taas niistä saisi periä erillisen maksun.

Selvyyden vuoksi pykälän 2 momentissa säädettäisiin erikseen siitä, että pitkäaikaiseen tehostettuun palveluasumiseen liittyvistä tukipalveluista ei saisi periä erillistä maksua. Esimerkiksi turvapalvelun olisi sisällyttävä pitkäaikaisesta tehostetusta palveluasumisesta perittävään asiakasmaksuun. Pykälässä tarkoitettua maksua ei saisi periä myöskään pitkäaikaisen laitoshoidon tai pitkäaikaisen perhehoidon asiakkaille annettavista tukipalveluista.”

Pykälän 2 momentin sanamuotoa tulisi täsmentää vastaamaan perusteluja.

Kiinnitän huomiota myös ehdotettujen 7 c, 10 e ja 10 h §n tulkinnanvaraisiin sanamuotoihin. Perusteluissa olevat seikat eivät ilmene säännöksen sanamuodosta.

11 § Maksun alentaminen ja perimättä jättäminen

Perustuslakivaliokunta on todennut, että riittävien sosiaali- ja terveyspalvelujen turvaamisessa jokaiselle, on merkittävänä ulottuvuutena se, että asiakasmaksut eivät suuruutensa takia saa siirtää kyseisiä palveluja niitä tarvitsevien ulottumattomiin (PeVL 8/1999 vp).

Perustuslakivaliokunta on lisäksi todennut, etteivät sosiaali- ja terveydenhuollosta perittävät maksut saa johtaa siihen, että niitä tarvitsevat joutuvat turvautumaan perustuslain 19 §:n 1 momentissa tarkoitettuun viimesijaiseen toimeentuloturvaan (esim. PeVL 21/2016 vp).

Olen useissa laillisuusvalvontaratkaisuisani todennut, että asiakasmaksun alentaminen tai sen poistaminen on ensisijainen menettely toimeentulotuen myöntämiseen nähden.

Esityksen mukaan maksun alentamista tai perimättä jättämistä koskeva asia tulisi vireille lähtökohtaisesti asiakkaan tai hänen edustajansa hakemuksesta.

Koska maksujen alentaminen tai poistaminen saattaa kestää pitempään kuin toimeentulotukihakemuksen käsittely, olisi laissa selkeyden vuoksi hyvä myös säätää, ettei maksun alentamisen tai poistamisen käsittely estäisi toimeentulotuen myöntämistä ennen maksun alentamista tai perimättä jättämistä koskevan asian ratkaisemista.

Huolimatta siitä, että yleisperusteluissa kuvataan terveydenhuollon tasamaksujen huojentamista koskevan säännöksen jäämistä varsin vähälle käytölle, ei säännöstä esitetä muutettavaksi. Tasamaksujen huojentamisen ensisijaisuus toimeentulotukeen ei yleensä toteudu, koska vain harvoin kunnat ja kuntayhtymät ovat tehneet nimenomais-

ta päätöstä tasamaksujen huojentamisesta. Katson, että potilaiden yhdenvertaisuuden toteuttamiseksi tulisi säätää myös tasamaksujen huojentamisvelvoitteesta.

Tuomioistuinmaksulaki 5 §

Pidän myönteisenä sitä, että asiakasmaksulain muutoksista säädetäessä samalla esitetään muutettavaksi tuomioistuinmaksulakia. Kiinnitän kuitenkin huomiota siihen, että esityksessä ei perustella miksi varhaiskasvatuksen asiakasmaksuista annetun lain (1503/2016) mukaiset maksut jäisivät jatkossa pykälän 1 kohdan ulkopuolelle.

Lailla saatettiin aikanaan varhaiskasvatuksen asiakasmaksujen osalta hallinnonalasiirto loppuun ja luotiin opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalalle omat varhaiskasvatuksen asiakasmaksusäännökset. Samalla asiakasmaksulaissa olevat päivähoiton maksuja koskevat säännökset kumottiin. Mainitun lain säätämiseen johtaneen hallituksen esityksen (205/2016) mukaan lain tarkoituksena ei ollut muuttaa varhaiskasvatuksen maksujärjestelmän perusrakenteita. Varhaiskasvatus on osa perheiden palveluja, jonka muutostarpeita tulisi tarkastella samassa yhteydessä muiden perhepalvelujen kanssa.

Apulaisoikeusasiamies

Maija Sakslin

Asiakirja on hyväksytty sähköisesti asianhallintajärjestelmässä.